

**De tumore lienis deque morbis in quibus iste observatur : dissertatio inauguralis medica ... / publice defendet Joannes Henricus Clemens ; opponentibus Josepho Koenig, Ernesto Brunswicker, Augusto Kemper.**

**Contributors**

Clemens, Joannes Henricus, 1827-  
Royal College of Surgeons of England

**Publication/Creation**

Bonnae : Typis C. Krüger, [1852]

**Persistent URL**

<https://wellcomecollection.org/works/qngr437v>

**Provider**

Royal College of Surgeons

**License and attribution**

This material has been provided by This material has been provided by The Royal College of Surgeons of England. The original may be consulted at The Royal College of Surgeons of England. where the originals may be consulted. This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.



Wellcome Collection  
183 Euston Road  
London NW1 2BE UK  
T +44 (0)20 7611 8722  
E [library@wellcomecollection.org](mailto:library@wellcomecollection.org)  
<https://wellcomecollection.org>

19  
DE TUMORE LIENIS DEQUE MORBIS  
IN QUIBUS ISTE OBSERVATUR.

DISSERTATIO  
IN AUGURALIS MEDICA,

QUAM

UCTORITATE ET CONSENSU GRATIOSI MEDICORUM  
RDINIS IN ALMA REGIA LITERARUM UNIVERSITATE  
FRIDERICIA GUILIELMIA RHENANA

AD SUMMOS

IN MEDICINA, CHIRURGIA ET ARTE OBSTETRICIA

HONORES

RITE CAPESSENDOS

SCRIPSIT ATQUE UNA CUM THESIS

DIE IX. MENSIS AUGUSTI A. MDCCCLII.

PUBLICE DEFENDET

**Joannes Henricus Clemens**

RHENANUS.

OPPONENTIBUS:

JOSEPHO KOENIG, med., chirurg. et art. obst. Dr. pract.

ERNESTO BRUNSWICKER, med. et chirurg. cand.

AUGUSTO KEMPER, med. et chirurg. cand.

---

BONNAE.

TYPIS C. KRÜGER.

MDCCCLII.

DE TUMORE LIENIS DEQUE MORBIS  
IN QUIBUS ISTE OBSERVATUR.

DISSERTATIO  
IN AUGURALIS MEDICINAE

QUAM

DOCTORIS ET CONSENSU GRATIOSI MEDICORUM  
ORDINIS IN ALMA REGIA LITTERARUM UNIVERSITATE  
FRIEDERICIA GUILIELMIA RHENANA

AB A. B. M. N. G.

IN MEDICINA, CHIRURGIA ET ANTE OBSTETRICIA

HABENS

RITE CAPSULENDOS

SCRIPTIS ATQUE UNA COM THESIS

DIE IX. MENSIS AUGUSTI A. MDCCCLII.

PUBLICE DEFENDIT

Joannes Henricus Clemens

LIBRARIUS

OPONENTIBUS:

JOSEPHO ROENIG, med., chirurg. et art. obst. Dr. pract.  
ERNESTO BRUNS-WICKER, med. et chirurg. cand.  
AUGUSTO KEMPER, med. et chirurg. cand.

NONNAE.

TYPI G. KRIEGER.

MDCCCLII.



PROOEMIUM.

**VIRO ILLUSTRISSIMO**

**MAUR. ERNST. ADOLPH. NAUMANN**

ED. ET CHIRURG. DOCTORI, PROF. PUBL. ORDIN., INSTITUTI CLINICI  
MEDICI IN UNIVERSITATE FRIDERICIA GUILIELMIA RHENANA DIREC-  
TORI, H. A. MEDICORUM ORDINIS DECANO SPECTATISSIMO, COMPLUR.  
SOCIETT. LITTERAR. SODALI, EQUITI ETC. ETC.

**PRAECEPTORI DILECTISSIMO MERITISSIMO**

**PROPTER EXIMIAM ERGA ME BENEVOLENTIAM**

VIRO ILLUSTRISSIMO

SUMMA QUA PAR EST PIETATE ET REVERENTIA

MAUR. ERNST. ADOLPH. NAUMANN

IIAS PAGELLAS

SACRAS ESSK VULT

PRÆCEPTORI DIRECTISSIMO MERITISSIMO

PROPTER EXIMIAM ERGA ME BENEVOLENTIAM

AUCTOR.



## PROOEMIUM.

---

Perscrutanti, quam potissimum in magnarum medicarum varietate ad dissertationem igerem materiam, clarissimum insignem Prof. aumann hac de re consulere optimum mihi vim est.

Qui quidem non minore humanitatis, quam doctrinae fama conspicuus vir, ut de tumore lenis scriberem, mihi suasit. Quamquam satis superque mihi cognitum est, quum docti iique sagacissimi viri hanc materiam tractaverint, neque facilis, neque exigui esse negotii, quae incibus placere possint proferre, tamen hanc materiam tractare non haesitavi.

Quod ad opusculi distributionem attinet, ita usus sum, primum de lienis situ, structura et functione, deinde, de tumore lienis ipso, et denique, de remediis eius sanandi paucis verbis disseram.



Tantum vero abest, ut haec omnia mihi adsumam, ut potius Ill. Prof. Naumann, optimo meo praeceptori, qui mihi, quum in multis aliis rebus, tum in hoc opusculo tam consilio, quam libris me adiuverit, quam maximas possum gratias publice agam.

Quum virium mearum tenuitatem satis noverim, merito sperare non possum, fore, ut benevolentissimis lectoribus haec dissertatio magno-  
pere placeat.

Non enim disputavi, ut Pythius Apollo, ut certa sint et fixa, quae dixi, sed ut homunculus probabilia coniectura sequens. Valete, favete.



## **Pars prima.**

### **DE LIENIS SITU, STRUCTURA ET FUNCTIONE.**

**L**ien in hypochondrio sinistro est positus, infra diaphragma, quocum est coniunctus ligamento phrenico-lienali, et saccum coecum ventriculi, et quidem ligamento gastro-lienali connexus, supra mesocolon transversum, renis stri magnam partem obtegens, ita ut statu normali et eo ad verticem spatium intra costam nonam usque ad decimam obtineat, neque lineam ab undecimae costae limbo pro usque ad sinistram papillam mamillarem ductam pedat. Forma eius paene elliptica; superficies externa, ad diaphragma et ad costas spurias spectans, lata, glabra, convexa; superficies interna, ad ventriculum vergens, minus inaequalis magisque ad formam concavam se approximat. Oblonga, media in interna superficie impressio, per quam alia intrant vasa, alia egrediuntur, hoc organon in partes inaequales dividit. Margo anterior crenatus, acu-



tus, abdomen versus prominet; margo autem posterior crassior, obtusus, usque ad diaphragmatis crura vergit.

Color lienis pro singulorum hominum aetate et constitutione varius; aetate iuvenili plerumque purpureus, annis iam magis provectis rubrocaeruleus, et senectute atripurpureus.

Quod adtinet ad pondus et magnitudinem, nullum corporis humani est organon, quod tantas et tot varietates praebeat, quam lien. Secundum Krausium<sup>1)</sup> circiter quatuor ad quinque et semis digitos longus, tres ad quatuor digitos latus, unum et quadrantem ad unum et trientem digitum crassus; pondus est septem unciarum ad decem et dimidiam. Rectius Schlemm<sup>2)</sup> quatuor et quinque digitos eum longum esse dicit.

Recentissimae anatomicae et microscopicae disquisitiones lienem esse constructum ostendunt e velamento membranaceo, ex arteriis, venis, vasis lymphaticis et nervis, tum e stromate et e substantia pulposa spatia huius stromatis intermedia explente, postremo ex albidis illis rotundis corpusculis Malpighii.

Velamentum est duplex membrana, quarum externa est pars peritonaei visceralis, quae saccum sic dictum peritonaei conformat, quocum omnia organa intra saccum posita velantur. Sub externa lienem obtegit alia sic dicta membrana propria, albida, satis firma, e tela cellulosa

---

1) Krause, Handbuch der menschlichen Anatomie. Bd. 1. S. 435. der 2. Aufl.

2) Schlemm, Berlin. encyclopäd. Wörterbuch der medicin. Wissenschaft. Bd. 23. S. 435.



triosa composita, quae glandulae formam constituit, et in vasis in eius substantiam intrat.

Vasa pro lienis magnitudine sunt valde ampla. Ramus sinister arteriae coeliacae aut interdum ramus proprius ex aorta ipsa exoriens, aut ramus arteriae hepaticae, complures ramos divisus per hylum lienalem in lienis substantiam intrat et multis ramificationibus retia arterialem conformat. Quae vasa fere congruae venae comitantur; quarum confluxu paullatim maiores rami existunt, qui in venis brevibus et vena gastrico-epiploica sinistra unam eandem venam lienalem constituunt, quae ipsa in decursu pancreatis, coronaria ventriculi sinistra et colica sinistra exceptis, infra hepar cum vena mesenterica magna influens in venam portarum effunditur.

Andral<sup>1)</sup> putat, venam lienalem in toto decursu per foros parietum laterales et extremos ramulos coniunctam esse cum cellulis sic dictis lienalibus, quae membrana propria usque in lienis substantiam penetrante, formantur, et proxime arteriarum ramificationes excipiunt.

Contra Joannes Mueller<sup>2)</sup> contendit, arteriarum minimos ramulos effundi in canaliculos sacciforme dilatatos, quibus, si per venam lien inflatur, forma eius cellulosa fit, ex his sacculis in ramulos venosos sanguinem transire.

Nervos lien excipit e plexu coeliaco, quocum nervi anchnici et nervus vagus cohaerent. Plexus splenicus

---

George Andral, Grundriss der pathol. Anatomie, übersetzt von Dr. Ferd. Wilh. Becker. II. Theil. pag. 249.

I. Müller's Physiologie. Bd. I. S. 487.



arteriam lienalem eiusque minores ramos in lienis substantiam circumretit.

Vasa lymphatica numerosissima alia inter vasa sanguifera, alia inter tunicam externam sive peritonealem tunicam propriam posita sunt, et in glandulas hyalo lie-  
sitas lymphaticas exeunt, et plexum constituunt, qui v-  
lienali comitante, in ductum thoracicum infunditur.

Vasis intransitibus illa membrana lienis propria ha-  
quaquam perforatur, sed eorum quasi comes est, in lien-  
internum, et solidas trabeculas conformat, quae quasi str-  
lienis substantiae sunt, quarumque spatia intermedia sub-  
stantia molli, pulposa, rubra, illis trabeculis suspensa  
plentur.<sup>1)</sup> Hac in substantia pulposa corpuscula observ-  
tur Malpighii, quorum longitudo est  $\frac{1}{300}$ — $\frac{1}{350}$ ''' , et la-  
tudo  $\frac{1}{400}$ — $\frac{1}{500}$ ''' , arteriarum ramificationibus inhaeren-  
earumque cum vaginis aut per petiolum coniuncta, aut  
gina cellulosa obducta, et materiam liquidam, albam, p-  
similem, maximam ad partem ex granulis irregulariter  
bosis consistentem continent.

Quod autem pertinet ad huius organi functiones,  
nullum aliud est corporis, de quo physiologi tam diver-  
tanque contrariae opinionis fuissent, quam de functi-  
lienis. Id solum pro certo haberi potest, illud organo  
corporis oeconomia haudquaquam tanti momenti esse, q-  
niam, quod iam multi observarunt, sine ulla fere g-  
sequela potest exstirpari, et inter eos, qui id exs-  
parunt, quod adinet ad exstirpationis sequelas, ad  
magna est lis.

---

1) I. Müller. l. c. S. 486—87.



Lienis autem functio activa et passiva distingui potest. De illa activa recenti tempore duae sententiae exsistunt, quarum alterius auctor est clarissimus Joannes Müller,<sup>1)</sup> cui eius functionem in ea re positam esse dicit, ut sanguis, lienis substantiam perfluens, modo adhuc ignoto mutationem aliquam accipiat, qua sententia lien est magni momenti ad sanguificationem.

Secundum alteram a clarissimo Tiedemannio institutam, lien lympham propriam secernit, quae ad aliam lympham confluit, eaque de re chylicationem adiuvat.

Venae solum vel vasa lymphatica materiam liene mutatam educere queant; sed qua in re illa materiae mutatio posita sit, usque ad hoc tempus haud satis constat.

Altera functio est passiva. Quod quum organon praeter ceteris omnibus, si pulmones excipias, magnopere dilatari queat, lien spatiosum receptaculum contemplari potest, quod sanguinis congestionem ad organa principaliora sanguinem excipiendo praecaveat. Hanc autem sententiam esse veram mihi demonstrare videntur situs et structura lienis et compressibilitas partium adiacentium, qua lieni dilatatio sufficiens concedatur. Et sensatio illa dolorosa, quae iam vox opuli dolorem lienis significat, post cursum, post equitationem, risum, et saepe post vehementes animi affectus exiens, nonne illud momentum indicare videtur, quo lien sanguine permoto et quasi excitato, quam maxime extensus est? <sup>2)</sup>

---

1) I. Müller, l. c. S. 489.

2) Benj. Rush, medic. and phys. journal Vol. XVI. 1806. Sept. p. 193. — Sammlung auserlesener Abhandl. zum Gebrauche prakt. Aerzte. Bd. 23. S. 517. ff.

Hodgkin, Edinb. med. and surg. journal Vol. XVIII. pag.



Porro haemorrhagiae in lienis hypertrophia observata non semper in sola mutata quadam sanguinis mixtura positae esse possunt, sed potius ea re fiunt, ut in congestionibus exortis lien iam sanguine repletus, illo munere receptaculi diutius fungi nequeat. Praeterea dolores pungentes in regione lienis, qui mensibus suppressis, eo tempore, quo fluere soliti sunt, sicuti post haemorrhoidum fluxum cessantem sentiuntur, functionem illam passivam derivatoriam significare mihi videntur.

---

83. ff. — Meckels Deutsches Archiv für die Physiologie  
Bd. 7. S. 468. ff.

Eisenmann, Haesers Archiv für die gesammte Medicin  
Bd. 5. S. 409.



## **Pars secunda.**

### **DE LIENIS TUMORE IPSO.**

**Lien** arteria pro eius magnitudine ampla et venis tenuium unicarum et elasticarum praeditus maxime intumescere potest. Duplicem autem in modum, ut Heusingerium<sup>1)</sup> auctorem sequar, fit; aut lien intumescens costas elevat, eiusque margo in anteriore regione nonae et decimae costae vernitur et tum, incrementum capiens, longitudo aequae ac latitudo crescit, ita ut super ventriculi partem usque in trochicum cordis promineat; aut costis neque elevatis neque protrusis sub costae undecimae et duodecimae limbo percipitur, tum prorsum quum deorsum increscit.

Lien tumidus maximam abdominis partem obtinere, sursum usque ad costas exstare et in infimam pelvim descendere et usque ad columnam vertebralem et in hypochondrium dextrum prominere potest.<sup>2)</sup>

De la Motte<sup>3)</sup> hominem post diuturnam febrim inter-

1) Heusinger, Betrachtungen und Erfahrungen über die Entzündung und Vergrößerung der Milz. S. 80.

2) Aretaeus, De caus. et sign. chron. L. I. cap. 14.

3) De la Motte, Traité de chirurgie. T. II. p. 169.



mittentem hydropicum dissecans, lienem tam adauctum invenit, ut diaphragma sursum protrusisset et fere fossam axillarem attingeret.

G. Burrowes<sup>1)</sup> lienem ceteroquin normalem describit abdominis totam partem sinistram obtinentem simulque pelvim attingentem, quo diaphragma maxime erat elevatum, ventriculus hepate et liene valde tumido compressus.

Lienis tumores, id quod Rokitansky<sup>2)</sup> putat, diversae sunt naturae eaque re exoriuntur, ut in lienis statu hyperaemico in substantia pulposa materia quaedam fibrinosa haesitet, seu exsudet. Plurimas autem varietates tumorum consistentia, ut ita dicam, praebet; sed haud dubie chronici illi tumores indurati primo molles sunt et postea, quolibet maiore minoreve tempore interiecto, pro haesitante seu exsudatae materiae coagulandaeque facultate firmiores fiunt.

Saepe sine ulla valetudinis perturbatione, sine doloribus adsunt; interdum autem dolorum vehementissimorum auctores sunt, et pressus cuiusdam sensationem plenitudinis, intumescitiae in hac regione, ac si corpus alienum a sinistro latere ventriculo imprimatur, dolorem in humero sinistro et ex sinistra papilla mammillari interdum exoriente efficiunt. Organis finitimis imprimentes tumores incitant a vomitum, praecipue cibis sumptis, ad alvum irregulariter solutam et, cum inclinatione eccellente ad obstructionem coniunctam, ad siccam, brevem, pusillis solum sputis adiunctis, tussiculam, quam angor quidam comitatur. Cubi

1) G. Burrowes, Med. commentar. Vol. XVII. p. 497.

2) Rokitansky, Handbuch der speciellen pathol. Anatomie Bd. II. S. 382.



in dextro latere plus minusve difficile, facies pallida et leucophlegmatica est et saepe varices imprimis cruris sinistri, epistaxis, haematemesis, oedema inveniuntur. Haud raro aegroti pyrexia, cuius typus est irregularis tentantur, vespertino tempore ad horripilationem propensi, in dies emacescunt et hydrope aut haematemesi pereunt.<sup>1)</sup>

Cannstatt<sup>2)</sup> lienis tumorem cum his affectionibus organorum adiacentium confundi posse putat.

a) cum ventriculi degeneratione scirrhusa.

Momenti diagnostici est percussio, qua organi laborantis situs et termini constituuntur. Praeterea lienis tumor minorem dyspepsiam et vomitum prae se fert, et linguam minus obductam. Vomitus autem ex cardiae malis originem ducens, si non extemplo, brevi tamen tempore post cibos sumtos existit; sin vero in pylori regione impedimenta adsunt, cibi sumti aliquot post horas quidem vomitione redduntur, sed potius symptomata ad duodeni et hepatis regionem pertinent. Materiae autem in ventriculi fundo posita percussione sonum fuscum efficientes mutatione situs aegroti in latus dextrum facta et ciborum abstinencia evanescent.

b) cum faecibus in intestino colo accumulatis.

Intestini coli enim flexus lieni proximus est; hinc faeces induratae, flatus impediti ab his faecibus, circa lienis regionem tumores et dolores facere potuerunt, licet nullum in liene vitium haereat.<sup>3)</sup>

Sed tumor, quem stercus accumulatum et flatus prae-

1) Naumann, Med. Klinik. Bd. V. S. 399. ff.

2) Cannstatt. Med. Klinik. Bd. 4. Abth. 2. S. 722. ff.

3) Vergl. v. Swieten, comm. Vol. III. §. 958.



bent, est mobilis, inaequalis, non semper eandem sedem obtinet et saepe praeter colon palpatione et plessimetro exsequi poteris, larga autem alvi deiectione evanescit.

Et lienis tumoris illa signa desunt, quae positiva dicuntur. Dolores colici acerbissimi, non permanentes, sed intermissionibus factis aegrotum vexant et minus ex loco certo originem ducunt, quum lienis tumor potius gravitatis sensationem, dolorem permanentem uno eodemque loco fixum praebet.

c) cum renis sinistri morbo.

J. P. Frankius<sup>1)</sup> de puella mentionem facit, per unum annum et dimidium doloribus in hypochondrio sinistro vehementibus laborante, qui dolores rheumatici habebantur. Postremo exortam esse febrim lentam. In lienis regione inquit, tumor perspicue percipi poterat; in brachio sinistro dolores aderant; saepe, sed non per somnum respiratio erat singultans et crebro aphonia. Cuius laboris sedem omnes medici lienem esse iudicarunt. Nonnullis autem mensibus transactis, magna puris quantitas una cum urina excreta est. Sinister enim ren exulceratione destructus erat et lienem ceteroquin sanum protruserat.

Tumor lienis plerumque altius, antrorsum et extrorsum positus est, neque dolores in decursu ureteris, neque affectiones vesicae urinariae sympathicae, neque lotii per turbati tum secretio, quum excretio, neque vehementer dolor colicus sentiuntur, neque testiculus ad annulum abdominalem attrahitur.

Contra in morbis renalibus color ille proprius sple-

---

1) J. P. Frank, De curand. hominum morbis epitome. Lib. V  
P. 2. pag. 233.



nicus, epistaxis, haematemesis et symptomata ad scorbutum pertinentia deficiunt.

d) Confundi potest ille tumor lienis cum exsudato pleuritico. Sed iam primum omnium percussio et auscultatio magnum nobis praebebit auxilium diagnosticum; praeterea liene tumido tussis non tam vehemens, sed mitior, potius siccula, nulla sputa, respiratio paullulum quidem difficilis, febris magis exigua, et dolor regione profundiore, quam olet in pectoris affectionibus sentitur.

e) cum hepatis lobi sinistri hypertrophia.

Abdominis autem exploratio attente instituta et alvi qualitas magni momenti sunt. Dum ictero laborantium conunctiva mox flavido colore tincta est, saepe lienis morbis laborantium, quamquam reliquarum corporis partium color cachecticus maxime elucet, albissima est. In lienis tumore vomitus biliosus deest, linguae flavidus obductus, gustus amarus, diarrhoea biliosa, pulsus maxime tardus. Eadem diversitas adest animi affectionum; nam lienis morbis aegrotantes animo humili imbecilloque, fracto et demisso sunt melancholico, hepatis autem morbis aegroti animo irato moroso.

f) cum morbis cardiacis.

Quamquam morbi cardiaci et morbi lienales saepissime simul inveniuntur, id quod cl. cl. Brera<sup>1)</sup>, Fr. Nasse<sup>2)</sup> et Souchotte<sup>3)</sup> illustrissime protulerunt, et quamquam utriusque morbi compluria symptomata eadem sunt, exempli gratia status venarum hyperaemicus, dolores in diversis corporis

<sup>1)</sup> Brera, Rapporto della clinica di Padova. 1812. p. 12.

<sup>2)</sup> F. Nasse, Horn's Archiv 1819. August. S. 120. 135.

<sup>3)</sup> Souchotte, mem. de la soc. de méd. de Montpellier. Vol. XX. p. 243. 254.



partibus sympathici, dyspnoea, palpitation cordis, pulsuum intermissiones; tamen corde solo aegrotante plerumque anxietatis illae affectiones maiores, cum orthopnoeae genere quodam et cum maioribus circulationis vitiis coniunctae sunt.

Praeterea autem exploratio per palpationem, percussionem et auscultationem magnum diagnoseos est adiuventum.

g) cum peritonaei morbis.

Peritonaeum et inprimis illa in hypochondrio sinistro posita pars, spatio amplo, quod lien et ventriculus tum quidem, quum non sunt in digestionis munere, relinquunt, tumoribus cysticis, hydropi saccato et pseudoplasmatibus sedem satis commodam praebet. Talium autem statuum diagnosis, aegrotis quidem vivis difficillima et diagnosis distincta differentialis, quod ad explorationem percussionis, fluctuationis etc. opera institutam attinet, haudquaquam sufficit.

Sed lienis tumor invenitur:

- I. Post laesiones extrinsecus lienis regioni paratas eaque de re exortam splenitidem.
- II. In febris intermittente.
- III. Menstruis et haemorrhoidibus cessantibus.
- IV. In typho.
- V. In morbis cardiacis.
- VI. In scorbuto et aliis in morbis, de quibus hoc loco paucis verbis disseram.

Ad I. Sano quoque statu lien valde quidem intrinsecus, est situs ideoque satis in leves iniurias defensus nihilominus autem vehementibus verberibus, lapsu et alii momentis, quae accidunt, praesertim iis temporibus, quibus hoc organon iam in statu normali sanguinis plenum est inflammatio eamque insequens hypertrophia effici potest.



nus generis cl. Broussais<sup>1)</sup> commemorat hominis histomam, qui de scala lapsus sacco magni ponderis succubuit ex eo tempore maximos in regione lienis paullatim tumescentis dolores sensit. Aegroti autem duobus post annis mortui lien in duas partes divisus inventus est, earum altera, quasi deligata in cystide ichore referta sitavit, altera ventriculo implicita hepatis magnitudinem se aequavit; peritoneum totum erat inflammatum. Cl. Kerkring<sup>2)</sup> hominem observavit, qui lapsus in lienis regionem primo lenes solum dolores sentiebat paullatim incrementos; et, quindecim mensibus transactis, lienis ingens hypertrophia morte illum affecit.

Alia lienis hypertrophia dolorosa, de qua cl. A. Monro mentionem facit, post vehementissimas virium contentiones orta erat; sed tribus demum annis post in pneumoniae cursu ruptura lienis fiebat.<sup>3)</sup>

Saepe aegroti extemplo ex laesione in regione lienali repente dolore afficiuntur, plerumque remittente, et secundo vel tertio die, vespertino tempore algore vexari soliti sunt, et doloribus pungentibus vehementissimis, qui saepe in humerum, vel etiam per totam sinistram extremitatem superiorem et in femur sinistrum extenduntur. Tumor autem subrotundus, elasticus, costarum spuriarum loco anteriore cernitur.<sup>4)</sup>

Ad II. Lienis tumor post febrem intermittentem ex his sensatione in praecordiis plenitudinis, nausea, vomitu

<sup>1)</sup> Broussais. Hist. des Phlegmas. chron. T. III. p. 347.

<sup>2)</sup> Kerkring, Spicileg. anatom. obs. 33.

<sup>3)</sup> Paillie, Anh. S. 102.

<sup>4)</sup> Meusinger. a. a. O. S. 140 ff.



et doloribus in regione sacrali paroxysmo instante. et percussione sonu semper fusco cognoscitur. Sed quod ad causas attinet, quibus febris intermittente tumor efficitur, aut illa sic dicta dyscrasia febrilis status congestivi huius organi auctrix est, aut lienis morbus primarius et auctor est febris intermittens veluti symptomatis.

Prima sententia supra commemorata antiquior et mihi rectior esse videtur. Febrim intermittentem, quod quidem ad causam occasionalem pertinet, effici momentis miasmaticis, iam eo elucet, quod in regionibus palustribus ve haud procul sitis ab aquis salsis foetidosque vapores exhalantibus et post cibos corruptos potusque sumtos, quibus sanguis recta via inficitur, plurimae sunt febres intermittentes. Et cl. Bouyerii <sup>1)</sup> a Maremnes disquisitiones cui viro de febribus intermittens ex vaporibus palustribus exortis observandi occasio maxima erat praebita satis lucide enuclearunt, lienis illum statum congestivum contemplandum esse febris intermittens sequelam. Nam ante primum paroxysmum ne minima quidem incipienti lienis tumoris signa cognoscere valuit, cognovit autem inter primi paroxysmi stadium frigoris. Et si res aliter se haberet, multo crebriores febres intermittentes, liene iam hypertrophico observarentur.

Ad III. Tertia lienis tumoris causa sunt haemorrhoides perturbatae et menses.

Sed fluxu haemorrhoidali cessante lienem sanguinem refertum esse posse, ex multis observationibus intelligitur quae de benefica haemorrhoidum fluentium efficacia facta

1) Bouyer, Schmidt's Jahrb. f. d. gesamte Medizin. Bd. 2 S. 170.



ut et imprimis in iis regionibus, ubi lienis inflammationes et tumores pertinent ad naturam endemicam.

Etiam multo maius detrimentum lien capere potest ameniorum subita suppressione. Aegrotae maxime con-  
aruntur de dolore pungente, iam leni impressione multo  
ducto et imprimis eo tempore, quo menses, naturae  
poris feminei legibus conformes, fluere soliti sunt.  
ecussionis sonus maiori est ambitu fuscus. Quae sym-  
nata ubi primum menses regulares fluere inceperunt,  
ae evanescent. Tumor autem ille lienis saepe annis  
dictis climactericis exoritur et primum omnium mensi-  
antea copiosissimis.

Ad IV. Omnis febris acuta, et ea quae non intermissio-  
is est interrupta, lienis tumorem efficit, qua re in typho,  
typhoidibus, in erysipelade, in scarlatina, miliaria, rheu-  
ismo et aliis invenitur. Et ex quo cl. el. Louis et  
tansky lienis tumorem in hominibus typho mortuis in-  
runt, ille tumor in maximorum signorum typhi diagno-  
rum numero ducitur.

Louis ex quadraginta sex typho peremtis, lienes qua-  
tantum sanos invenit; decem et septem lienem triplum  
ctum praebuerunt, in triginta quatuor mortuis tantam  
uit lienis malaciam, ut fere quinta pars eius substan-  
materiem pulti similem ostenderet. Annis 1813 et  
ex Batavis et Guestphalicis militibus centum typho  
rantibus plerumque nonaginta inflammationibus venosis  
gi erant, quae ad systema venae portarum pertinent et  
omis splenitide.

Andral<sup>1)</sup> per febris nervosae decursum inflammatio-

---

<sup>1)</sup> Andral, die Krankheiten des Unterleibes. S. 213.



nem erysipelatosam, doloribus vehementissimis adiuncti brachii sinistri observavit, eiusque tela cellulosa abscessu gangraenoso fere plane erat deleta. Sectio autem post mortem instituta lienem maxime tumidum ostendit.

Inter primum typhi stadium usque ad crisin lien magis magisque adaugetur, et aegroti in hac regione de doloribus imprimendo valde exacerbantibus conqueruntur, quod dolor aequae ac tumor, criseos stadio, paulatim imminuit atque decrescit.

Rokitansky<sup>1)</sup> illum tumorem effici putat stasi in vasa fundi coeci ventriculi et materia quadam exsudata solutissima pulti molli simili, subnigra, sordide-violacea, interdum clariore colore, rubello colore insigni, quae materia substantiae medullaris pulti similis in glandulis meserae typho peremtorum instar habeat.

Magna autem huius materiae quantitate exsudata stroma lienis fibrosum, ut ille auctor putat, extenditur, quae de re tenerior fit et facile dirumpi potest; sin autem illa substantia mollior est, lien manui imprimenti fluctuationis sensationem praebet.

Ad V. Lienis morbi saepissime observantur morbi cardiacis adiecti. Quae quum duo organa tam vicina in se posita sint, affectionibus cordis inflammatoriis lien idem morbus facile effici potest, id quod raro fieri solet. Plerumque autem causa lienis morbum efficiens, posita in sanguinis circulatione impedita, qua re lienis ut organum functione illa supra dicta passiva ornati, summa et extraordinaria sanguinis abundantia paulatim status hypertrophicus existit, quo in statu, quamquam inflammatio ne-

1) Rokisansky l. c. Bd. 3. S. 263.



est, neque adfuit, materia insons fibrinosa exsudatur. Saepe vero endocarditide et inflammatione membranae varum intimae exoritur in liene exsudatum fibrinosum, quod est sequela harum inflammationum; neque autem lien solum, verum etiam alia abdominis organa glandulosa eodem modo afficiuntur.

Sed principales cordis morbi, qui maxime lienis tumoribus favent, fere hi sunt:

Valvularum bicuspidalis et tricuspidalis insufficientia utrumque ostiorum stenosis; dilatatio ventriculi dextri, morbi arteriae pulmonalis; dilatatio ventriculi sinistri et arteriae ipsius, et illa denique morbosa conditio, qua foramen ovale non clauditur.

Cuius generis Hamernyk <sup>1)</sup> quatuor casus describit, in sectione instituta, insufficientiam valvularum mitralis et tricuspidalis et stenosin utriusque ostii venosi praebebat. Lepar, lien et renes semper sanguine abundabant et spissi, radi et multum adaucti erant, signaque recentis inflammationis manifestissima prae se tulerunt.

Seiler <sup>2)</sup> cor hypertrophicum, foramen ovale apertum, lienem adauctum ad formam semilunarem inflexum, colore escuro praeditum observavit. Heusinger <sup>3)</sup>, hypertrophiam cordis, foramen ovale non clausum, lienem adauctum et quatuor lienes succenturiatos invenit.

Ad VI. Et scorbutus in morborum numero ducendus est, quorum decursum concomitans lienis tumor observatur. Quem tumorem veteres medici semper scorbuto ad-

---

<sup>1)</sup> Hamernyk, Roser's und Wunderlich's Archiv für physiolog. Heilk. 1843. S. 196. ff.

<sup>2)</sup> Seiler, Horn's Archiv f. d. mediz. Erf. Bd. 8. 2. Heft. p. 805.

<sup>3)</sup> Heusinger, über den Bau und die Verrichtung der Milz. p. 61.



iectum esse putarunt, vel nonnulli in liene ipso scorbuti causam posuerunt. Quamquam autem saepe, scorbuto laborantibus iam vivis, lienis tumores inveniuntur et secundum scorbuto peremptorum instituta saepe hypertrophiam, maximam huius organi sanguinis abundantiam ac mollietatem praebet, id quod a cl. Cejka<sup>1)</sup> anni 1843 tempore vernalibus, qui provinciae custodia tenebantur, observatum est, tamen ille tumor nonnisi secundarius, neque res est, quae semper evenit, eiusdem fortunae particeps est, atque hepatis glandulae meseraicae, omentum, pulmones, denique, paucis verbis utar, atque diversissima organa sanguinis facientia, quae inter scorbuti decursum morbis corripitur, ita ut scorbuto, quod attinet, ad tumorem lienis invocandum, eadem efficacia attribui possit, quae excelsa ceteri sanguinis dyscrasiam morbi faventes, exempli gratia typhus, febris intermittens, tuberculosis, diabetes. Cui rei auctores sunt G. a Samson Himmelstiern<sup>2)</sup>, cui maritimi munere fungenti observandi saepissime occasio scorbuti marini oblata erat, et W. Samson a Himmelstiern,<sup>3)</sup> qui anno 1840 Nosocomio Moscovitico urbi praefectus, scorbutum epidemicum observavit. Saepe illi viri, sectione instituta, lienem invenerunt hypertrophicum et mutatum, sed nulla ratione semper. Sin autem hepatis morbus, sive atrophia sive cirrhosis simul adfuerit, semper lienis tumor erat adiectus.

1) Cejka, Prager Vierteljahresschrift f. d. pract. Heilk. Bd. 1. H. 2.

2) G. v. Samson-Himmelstiern, Betrachtungen über den scorbut. Berlin 1842.

3) W. Samson von Himmelstiern, Haeser's Archiv f. d. Med. Bd. 5. S. 488. ff.



Ceteri morbi, quorum in decursu lienis tumor observatur, sunt:

Capitis laesiones sive vulnera, quam ad rem primus Klein medicorum animos advertit; epilepsia; pedum ulcera inveterata, si sanuntur, ut Grotanelli observavit; acuti arthritidis impetus; rhachitis; tuberculosis, syphilis; organorum morbi lieni adiacentium, praesertim tum, quum in statum inflammatorium transmutati sunt: Gastroenteritis, peritonaeitis, pleuritis sinistra; denique tumores et indurationes in ventriculo, hepate et in pancreate.



## **Pars tertia.**

### **DE**

## **TUMORIS LIENIS SANANDI REMEDIIS**

Quod attinet ad sanandum lienis tumorem laesionibus extrinsecus paratis exortum, eaque de re inflammatione insignitum, primum omnium sanguinis est detractio instituenda et quidem localis, quia venaesectiones omnino minimae sunt momenti ad sanguinem in liene accumulatum evacuandum. Decem vel duodecim cucurbitae, aut quindecim vel viginti hirudines in lienis regione dolorosa opponantur et postero die, dolore nondum mitigato, numero diminuto repetantur. Quo facto tepida cataplasmata ex farina seminum lini, herba cicutae, hyosc. aliisque composita adhibeantur, et nonnullis post diebus vesicatorium, cuius vestigium pus movens aliquantulum temporis conservetur. Remediis internis utatur aegrotus Natro sulph., Manna Pulpa tamarindorum, Tartaro depurato. Praeterea alvi solutio larga et deficiens clysmatibus adhibitis efficienda est. Recta et parca sit vivendi ratio et victus omni ratione antiphlogisticus. Hydrarg. chlorat. mite cautissime solum adhibendum est, quia saepe in tali conditione efficaciae est liquantis et symptomata ad scorbutum pertinentia efficit viresque celeriter deprimit.

Lienis tumor febris intermittente exortus plerumque



renovetur Chinae praeparatis et Ferri adhibitis, cuius praeparata mitiora: Ammon. muriat. mart., Ferr. citr., murat., hydricum., Tinct. ferri pomat., ect. prima dantur et fortiora: Ferr. sulphur., alcohol., et, Schoenleinio auctore, Ferr. iodatum. Sententia illa, Chinae praeparatis et Chinino adhibito, saepissime lienis tumorem exoriri, nunquam argumentis est confirmata, sed vana reijcenda, quoniam tum iam inter primum stadium frigoris hepaticum tumor lienis, Chinino nondum sumto, observatur, quum prima adsunt nota exempla, in quibus Chinae praeparata satissime bonum eventum habuerunt. In casibus autem, ubi lienis tumor potius generis atonici est et gradus quidam lienis malaciae adsunt, Ferri praeparata propter efficaciam tonicam, sanguinem mutantem simulque adstringentem, maxime praeferenda sunt. Obstructio autem prohibetur. Quare aut fortiora clysmata adhiberi aut Ferri praeparatis remediorum purgantium et solventium parvam vim adiacere adiungi oportet. Maxima autem utilitate Aquae fermentum continentis, exempli gratia: Kissingienses, Schwallbachenses, Matthiae, Spadanae, Pyrmontenses adhibentur aut Aquae marinae et salsae, praecipue Jodum continentis. Illa remedia interna adjuvanda, infricationes unguenti volatilem et aromatici, unguenti Kali iodati institui possunt; ad externam lienalem malaxare, vesicatoria, cetaceum, moxae, sed etiam ferrum candens bonam efficaciam saepe praebent. In primis autem aegroto suadendum est, ut in regiones alpestris se conferat.

Tumores lienis ex haemorrhoidibus vel mensibus suppressis originem ducentes, illis denuo fluentibus decrescunt. Quare viris hirudines ad anum vel ad perinaeum, mulieribus autem ad portionem vaginalem uteri, cucurbitae siccae et crucientae ad femorum latus internum applicatae; venae-



sectio pedis, tepida in abdomine imposita cataplasmata, i  
fricationes cum oleo Sabinae ibidem, locales organor  
genitalium vaporationes instituendae sunt et utrique se  
tepidi insessus et acria pediluvia et ad internum us  
Aloë, Rheum. Extract. Conii maculat., Ialap., et, ut pau  
verbis absolvam, omnia remedia drastica, quae singula  
momenti sunt in intestinum crassum et in uterum. Maxi  
autem utilitate haec remedia tum temporis adhibentur, c  
cessantes illae haemorrhoides vel menses ad norm  
fluentes expectantur.

Tumor lienis typho exortus plerumque, symptom  
typhosis decrescentibus et remediis, quibus in typho  
mur, adhibitis, evanescit. Sin autem lienis tumor nihilo  
nus remaneat, suo loco sunt Chinae et Ferri praepar  
modici corporis motus, roborans cibus et ad concoqu  
dum facilis, et aquae ferrum continentis ect.

Tumores lienis morbis cardiacis effecti illis reme  
quae hos ad morbos pertinent, curantur, quorum in  
mero sunt: Iodum purum, Kali iodatum, Ferrum ioda  
Hydrargyrum iodatum, Ammonii muriatici magna dosis;  
remedia, quae dicuntur diuretica: Digitalis, Squilla, Col  
cum; in dilatatione cordis remedia adstringentia, exe  
gratia: Alumen, Plumbum aceticum et alia; victus par  
praeterea omnes animi affectus evitandi sunt et aliae  
tationes; venaesectiones quidem plerumque necess  
sunt, sed parva solum sanguinis copia est mittenda  
aegroti virium conditione et pro palpationis et dyspn  
vehementia. Symptomata enim vehementissima mitigare  
lum, nulla autem ratione virium et valetudinis statum  
neralem deprimere debent, ita ut quatuor vel octo un  
dyspnoea et cordis ictu vehementissimo, detrahantur.

Lienis tumor e scorbuto exortus, acidis vegetab



et mineralibus et remediis, quae dicuntur acria diuretica, est curandus.

Quod denique attinet ad lienis tumorem, qui ceteris morbis supra commemoratis efficitur, remedia ad illos morbos primarios singulos sanandos maxime idonea adhibeantur. Omnino autem id curandum est, ut lienis morbis affecti ad ventriculi et intestinorum functionem incitantiam et adjuvandam, multum se moveant. Cibi pingues et inflantes et ad concoquendum difficiles interdiciendi sunt et imprimis vespertino tempore paucissimi sumendi. Aquam bonam bibant eiusmodi aegroti et quam maxime possunt humidis aëribus ex paludibus exhalatis caveant. Quare in regionibus palustribus, ubi aër semper vaporibus obnoxiiis refertus est, magni ignes interdum accensi maximam utilitatem praebent, quippe qui aërem commoveant, eumque tabibus vaporibus refertum depellant.



## Theses.

- 1) *Ubi dolor, ibi non semper morbus.*
- 2) *Fere nulla mors ex mero marasmo senili.*
- 3) *Omnes morbos sanare non licet.*
- 4) *Hydrops cerebri internus ab externo dignosci nequit.*
- 5) *Ligatura optimum stypticum.*
- 6) *In primiparis partus praematurus artificialis non instituendus.*